

PHILOLOGIA

„Ovde sabrani radovi čine doprinos prvenstveno anglističkoj lingvistici, a delimično i srpskosti i predstavljaju malen ali značajan pomak u osvetljavanju morfoloških, metonimijskih i kolokacijskih procesa i pravopisnih pravila, i to u onim oblastima koje su do sada bile nedovoljno istražene i dobrom delom neopravdano zanemarene. Autori pregledno, jezgrovit i argumentovano iznose svoja gledišta u jasnoj i čitabocu pristupačnoj formi.“

Prof. dr Boris Hlebec
Filološki fakultet
Univerziteta u Beogradu

„Radovi izloženi na konferenciji i odabrani za štampanje u zborniku *Lice u jeziku, književnosti i kulturi* otkrivaju jednu novu dimenziju književno-naučnog istraživanja: autori u fokus stavljavaju jedan pojam i prilaze mu, posredno ili neposredno, sa tačke gledišta lingvistike, istorije, teorije književnosti, nauke o književnosti, kulturologije, ili ga tumače u korelaciji sa drugim sličnim fenomenom. Zbog plodnosti obrade teme, niza različitih pristupa i širokog vremenskog i prostornog raspona koji pokriva, ovi radovi zavređuju da budu dostupni široj naučnoj i stručnoj javnosti, te ih iskreno preporučujem za štampu.“

Prof. dr Radojka Vukčević
Filološki fakultet
Univerziteta u Beogradu

www.philologia.org.yu

PHILOLOGIA

liće u jeziku, književnosti i kulturi

LICE U JEZIKU, KNJIŽEVNOSTI I KULTURI

Izdavač
Philologia, Beograd

Za izdavača
mr Jelena Kostić

Priredile
doc. dr Biljana Čubrović
mr Mirjana Daničić

Recenzenti
prof. dr Vladislava Felbabov, dr Stjepan Gredelj, prof. dr Boris Hlebec, prof. dr Dušan Ivanić, prof. dr Ljiljana Marković, doc. dr Mirjana Mišković-Luković, prof. dr Brankica Pacić, doc. dr Katarina Rasulić, doc. dr Boško Suvajdžić, doc. dr Ivana Trbojević i prof. dr Radojka Vukčević

Likovno-grafičko oblikovanje i fotografija za koricu
Za *CeLUS*, Vojislav

Prelom teksta
Srdan Đurdević

Tiraž
200

Štampa
Svetlo, Beograd

LICE U JEZIKU,
KNJIŽEVNOSTI I KULTURI

zbornik radova

PHILOLOGIA

Beograd, 2006.

UVODNA REČ	5
------------	---

Biljana Čubrović	
♦ GOVORNIK SRPSKOG JEZIKA	
U LAVIRINTU ENGLESKOG IZGOVORA I PRAVOPISA	7

Mirjana Daničić	
♦ SKRIVANJE LICA KAO IZRAZ MORALNOG DUALIZMA –	
DŽEKIL I HAJD NA GOLDINGOVOM	
OSTRVU GOSPODARA MUVA	15

Biljana Dojčinović-Nešić	
♦ UOKVIRENO LICE: PORTRET I INTERVJU	
U ROMANIMA M. ETVUD I DŽ. APDAJKA	25

Biljana Đorić-Francuski	
♦ DVA LICA INDIJE U PRIPOVETKAMA RUT PRAVER DŽABVALE	35

Jelena Đurić	
♦ STRANA LICA I STRANA NALIČJA:	
ONOSTRANOST I STVARNOST SAVREMENOG ČOVEKA	47

Sunčica Getter	
♦ LICE U OGLEDALU:	
MOTIV OGLEDALA U POEZIJI SILVIJE PLAT	57

Vladislava Gordić Petković	
♦ LICE, POL I ROD: RODNI ASPEKTI PIKARSKOG ŽANRA	
U ENGLESKOM I SRPSKOM ROMANU	65

Sandra Josipović	
♦ PORTRET JEDNOG MIZANTROPA	75

Aleksandra Jovanović	
♦ JUNAKINJA SA HILJADU LICA	83

Nina Lazarević		
◆ LICE IZA PRIPOVEDAČA		
U ROMANU MIDLSEKS DŽEFRIJA JUDŽINIDISA	91	
Sergej Macura		
◆ GOVORNICI U PUSTOJ ZEMLJI	101	
Sonja Miletić		
◆ MODALNI AGENS U DEONTIČKIM MODALNIM ISKAZIMA	107	
Nataša Milivojević		
◆ LICE I NALIČJE IZVEDENE INDEKSIČKE		
REFERENCIJALNOSTI U ENGLESKOM I SRPSKOM JEZIKU	119	
Biljana Mišić Ilić, Marta Dimitrijević		
◆ LICE U OGLEDALU PRAGMATIKE:		
KAKO JEZIKOM SAČUVATI OBRAZ	129	
Petra Mitić		
◆ DEPERSONALIZACIJA KAO GUBITAK SMISLA		
U ROMANU AMERIČKI PSIHO BRETA ISTON ELISA	147	
Jelena Panić		
◆ LICE KOJEG NEMA	157	
Biljana Radić-Bojanic		
◆ PRINCIP UČTIVOSTI U ELEKTRONSKIM ČASKAONICAMA	165	
Mirna Radin Sabadoš		
◆ DRUGO LICE DRUGOG SVETA: PRIPOVEDAČKI POSTUPAK		
U ROMANU SAUČESNIK (COMPLICITY) IJANA BENKSA	173	
Milica Radulović		
◆ LICE I NALIČJE POSLOVICA I IZREKA	181	
Valentina Rapajić		
◆ KOLOKACIJE TEMATSKE GRUPE LJUDSKOG LICA		
I UČENJE ENGLESKOG JEZIKA PODRŽANO RAČUNAROM	191	
Divna Tričković		
◆ LICE U JAPANSKOM JEZIKU:		
S POSEBNIM OSVRTOM NA ZAMENICE	201	
Jelena Vujić		
◆ PROCESI TVORBE REČI		
KOD LIČNIH IMENA U ENGLESKOM JEZIKU	211	
Ana Vukmanović		
◆ BELO LICE KAO FORMULA U NARODNOJ LIRICI	219	

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.111.09-31(082)
821.111(73).09-31(082)
81'37(082)

LICE u jeziku, književnosti i kulturi :
zbornik radova / [priredile Biljana
Čubrović, Mirjana Daničić]. – Beograd :
Philologia, 2006 (Beograd : Svelto). –
233 str. ; 21 cm

Tiraž 200. – Uvodna reč: str. 5. –
Napomene i bibliografske referenце uz tekst.
– Summaries. – Bibliografija uz svaki rad.

ISBN 86-84461-09-6

1. Чубровић, Биљана 2. Даничић, Мирјана

a) Енглески роман – Мотиви – Лице –
Семантичка анализа – Зборници b) Амерички
роман – Мотиви – Лице – Семантичка анализа –
Зборници c) Семантика (лингвистика) –
Зборници
COBISS.SR-ID 131235596

- Jhabvala, R.P. 1988. *Three Continents*. London: Penguin Books.
- Miletić, S. 1994. Beleška o piscu uz prevod pripovedaka R.P. Džabvale „Iz Indije”. *Mostovi* 99, Beograd, 320.
- Naik, M.K. 1982. *A History of Indian English Literature*. New Delhi: Sahitya Akademi.
- Obradović, N. 2002. Beleška o piscu uz prevod pripovetke Rut Prabal Džabvale „Ispaštanje”. *Književnost* 7-8-9, Beograd, 776.
- Rushdie, S. 1997. "Damme, This Is the Oriental Scene for You!". *The New Yorker* (Special Fiction Issue), June 23&30, 50-61.
- Rutherford, A. 1976. "Interview with Ruth Prawer Jhabvala". *World Literature Written in English* XVI-2, 375.
- Ruždi, S. 2000. „Pregled indijske književnosti”, u: *Savremena indijska priča*. Beograd: Clio, 5-21.
- Splivalo-Rusan, J. 1984. „Ruth Prawer Jhabvala i Indija”. *Književna smotra* 53, Zagreb, 30-32.

SUMMARY

TWO-FOLD IMAGE OF INDIA IN STORIES WRITTEN BY RUTH PRAWER JHABVALA

In her works, and especially short stories written after the initial enthusiasm for the country of her in-laws started to wane, Jhabvala describes two faces of India which keep merging in her mind – as she says in her own words: "one superimposed on the other yet also simultaneous". As the disenchantment with her *adopted country* pours over into her *Indian fiction*, she begins painting more and more ironically the lives and manners of Indian joint family members, on one side, and on the other side, the problems encountered by the Europeans seeking happiness and excitement in India, thus trying to grasp the sense of life. In her stories, in which the clash between two different cultures and societies – the East and the West – is successfully reflected, numerous things present one face now and the next moment show another, sometimes even the very opposite, face. One of the two images can be found in tourist postcards and it includes vivid colours, beautiful people and romantic ruins from the past, while the other can be described as *real India* – the one that is crowded, poor, full of suffering. Ruth Prawer Jhabvala loves them both, the more so as she enjoys the privilege of being at the same time an insider and an outsider in this – above all – beautiful country.

UDK 130.3
141.319.8
141.78

Jelena Đurić
Institut za filozofiju i društvenu teoriju
Beograd

STRANA LICA I STRANA NALIČJA: ONOSTRANOST I STVARNOST SAVREMENOG ČOVEKA

Opšti problemi savremene stvarnosti odnose se na globalno širenje vrednosti i pogleda na svet moderne civilizacije koja se prevashodno fokusira na materijalni progres zanemarujući duhovni razvoj ljudi. Ipak, uprkos masovnom usmeravanju na uživanje i udobnost, nisu ugašene potrage za duhovnim usavršavanjem. Istraživanja duhovnih prostora sagledavaju materijalnu stvarnost kao naličje onostranosti. Zapravo i ona i ova strana, i lice i naličje, predstavljaju dve strane jedne stvarnosti koja u sebi nosi strogu preciznost zakona života, čija je istina uvek materijalna, kada je posmatramo kao izmerljivu i uvek duhovnu, kada je osećamo kao izraz života koji nije moguće mehanički ponavljati i naučno dokazati.

Globalni procesi sadašnjeg vremena utiču na razvijanje diskursa o opštim problemima savremene stvarnosti. Okosnica ovih problema je širenje vrednosti i pogleda na svet moderne civilizacije u ime progrusa koji će zadovoljiti materijalne potrebe ljudi. Mada materijalne potrebe nisu jedine ljudske potrebe, moderno neprepoznavanje duhovnih aspiracija i intuicija redukovalo je na njih različita kulturna stremljenja prepuštajući individue neizvesnosti sopstvenog snalaženja u protivrečnostima života. Posledice ovog toka odražavaju se na atmosferu suprotnosti unutar kojih osciluje ljudska vrsta: izmedu priželjkivanja da dalji napredak tehnologije reši probleme u svetu i strepnje zbog razornih posledica komformističkog načina života.

S onu stranu ovih suprotnosti, onima koji su dovoljno otvoreni, otkrivaju se suptilna značenja sveta. Utoliko, uprkos masovnom usmeravanju na uživanje i udobnost, nisu ugašene potrage za duhovnim usavršavanjem. One počivaju na svesnim uvidima u povezanosti mikro i makrokosmosa. Mada su ove potrage kulturno raznovrsne i neizvesne u pogledu njihovog ishoda, one su suštinski važno uporište za nešto što bi u današnje vreme možda moglo da se nazove 'duhovnost'. Uprkos krajnje raznolikosti ovih potraga na simboličkom planu celine one dodiruju univerzalnost. Metafizička potka, koja se tako u punoj

raznolikosti konstituiše, sakuplja u sebi energije svesti pripremajući integraciju saznanja utemeljenih na raznim uvidima u značenja ove suptilne strane. O tome svedoče duhovna traganja koja materijalnu, fizičku stvarnost tumače kao naličje onostranosti.

FUNKCIJA STANOVIŠTA

Uobičajen, svakodnevni pogled na svet počiva na takozvanom 'zdravom razumu' koji takođe predstavlja uporište moderne nauke. Vekovima se nauka razvijala na stanovištu čiji su sastvani elementi: materijalizam, objektivizam, instrumentalizam, pragmatizam i druge kombinacije kompatibilnih karakteristika, čiji je stožer antropocentrični pogled na svet. Otuda izvedeni principi moderne nauke vremenom su vodili nagomilavanju posledica neodrživih za opstanak humanog sveta. Iskorenjivanje tih posledica iziskuje preispitivanje konceptualnog okvira naučno-tehnološkog odnosa prema svetu. Međutim, višedecenijska kritika tog stanovišta nije ni do danas dovela do bitnih promena, naprotiv, globalizujuća zapadna civilizacija traži uporište upravo na tom materijalističkom stanovištu. Ekološki problemi, koje ova civilizacija moći proizvodi, kao što su: klimatski poremećaji, zagrevanje atmosfere, izumiranje šuma, bolesti i beda velikog dela čovečanstva, jačanje terorizma i opasnost da se tehnologija sasvim otrgne kontroli, ukazuju na važnost preuzimanja svesti o hitnosti odgovarajućih promena. Zato izgleda da navedene probleme nije uputno rešavati polazeći od uobičajene naučne paradigme odnosno materijalističkog stanovišta.

Drugacije shvatanje stvarnosti uključuje potrebu za preobražajem, pre svega pogleda na svet, kao onoga što taj svet takođe oblikuje. Prihvatljivo stanovište o svetu, primerno je ljudskom, ali i ostalim carstvima planete, pa i samoj planeti kao takvoj. Održivost jednog takvog stanovišta znači mogućnost da se predupredi globana katastrofa. Uslov za to je opšte prepoznavanje duhovne dimenzije sveta i podjednako široko priznavanje legitimnosti tome odgovarajućih gledišta.

NEDOSTIŽNI IDEAL ILI OSNOVA POSTOJANJA?

„Postoji mnogo stvari na ovom svetu koje 'gledamo i ne vidimo', 'slušamo i nečujemo' i koje ne poznajemo i pored toga što o njima pričamo'. Jedna od

njih je pravda." – pisao je japanski mislilac Žorž Osava¹ Ali, šta je pravda? Značenje 'pravde', kao i svih ostalih pojmove, potpuno zavisi od pogleda na svet. Nasuprot modernom zapadnjakačkom stanovištu, prema kome je pravda jedan nedostižan ideal, drevna dalekoistočnačka filozofija vidi u pravdi samu osnovu postojanja, neophodnu kao što je neophodan vazduh bez koga nema života. Pravda je sa ovog stanovišta podloga ukupnog postojanja, ali i apsoluta; izraz univerzalnog kosmičkog reda, put i mir.

To ne znači da danas na zapadu nema onih koji shvataju razliku, recimo, između 'božanske' i 'ljudske' pravde, niti da na Istoku modernizacija nije preoblikovala institucije društva i svesti ljudi. Svetla strana napredovanja globalnih procesa jeste pre svega u kulturnim tokovima razmene. Njihova posledica je u tome što pojmovi 'Istok' i 'Zapad' umesto geografskog, sve više poprimaju simboličko značenje. Dakle, od ogromne važnosti je upravo to kakav pogled na stvari imamo mi, ljudska bića. U ovom slučaju, naime, da li vidimo pravdu sa materijalnog ili sa duhovnog aspekta. Razlike u stanovištu uslovljavaju razlike u svemu ostalom. Zavisno od našeg pogleda na svet, stvarnost nam može izgledati potpuno različito.

Drevna učenja Istoka, skoro sve religije sveta, i neke zapadne filozofije (misticizam, spiritualizam i idealizam), smatraju da su vidljive stvari samo senke istinske, nevidljive stvarnosti. Nasuprot tome, moderna nauka smatra najbitnijom vidljivu, materijalnu stvarnost. Ovo shvatanje moderne nauke sasvim je prirodno i razumljivo – videnje fizičke stvarnosti mnogo je neposrednije i lakše od uviđanja njene nevidljive, suptilne strane. S druge strane, u onostrano je najlakše sumnjati. Pa, ipak, sumnja ne pobija njeno postojanje. U suštini, kjučan je izbor ili odluka.

TOK UVIDA

Kada je tridesetih godina XX veka otkriven svet elemenata, naučnici su počeli da dolaze do zaključaka da vidljive stvari potiču iz neke nevidljive dimenzije stvarnosti. Od tada je otkriveno mnogo pokazatelja o njenom postojanju. No, u meri u kojoj glavni pokrovitelj naučnih istraživanja oličava moć, koja je potrebna za savladavanje i kontrolisanje stvarnosti, saznanja o onostranosti ostaju potisnuta na margine 'graničnih područja'. Tako, nadomak preobražaja nauke u pravcu integrisanja duhovne dimenzije sveta, istovremeno jača suprotan proces – posredstvom tehnologije nauka služi da se osvaja moć.

Sedamdesetih godina objavljena je knjiga *Tao fizike*² koja iznosi saznanja savremene fizike s namerom da otkloni pogrešno shvatanje istočnog misticizma kao veoma nejasnog i potpuno nenaučnog pristupa svetu. Knjiga je ukazala na razvoj svesti o dubinskoj harmoniji između pogleda na svet savremene fizike i mistike dalekog Istoka. Njena osnovna nada je bila u tome da će postati „integralni deo jednog šireg kulturnog preobražaja i voditi do radanja nove vizije stvarnosti koja zahteva temeljnu promenu našeg mišljenja, opažanja i vrednosti“ (Kopra 1989:16, 17).³ Taj preobražaj odgovara uvidu da glavni obrasci koje nauka nalazi u prirodi odgovaraju obrascima mišljenja. Ova saobraćenost objektivne stvarnosti kategorijama uma, suočava savremene naučnike sa odgovornošću pred tim da li njihove interpretacije stvarnosti vode čovečanstvo do samouništenja ili do samosvesti.

Tokom decenije osamdesetih ove teme su razvijane, osim u fizici, i u biologiji, psihologiji, antropologiji, studijama kulture, okruženja, kognitivnim i drugim naukama. To je pokrenulo nadu da će se pronaći neka dosledna osnova naučnih teorija stvarnosti. Mada takva *philosophia perennis* još nije otkrivena, potrage koje su počele sa mnogih strana konvergirale su u zamisli o svepovezujućoj celini jedinstvene stvarnosti. Zanimljiva je njihova uskladenost sa središnjim ciljem istočnog misticizma – doživljajem da su sve pojave u svetu manifestacije jedne iste, krajnje stvarnosti, koja je suština (pravo *lice*) univerzuma i podloga za manifestaciju (*naličje*) svekolikog mnoštva stvari i dogadaja.

U skladu sa ogromnom raznolikošću sveta, duhovne tradicije dalekog Istoka, koje su međusobno veoma različite po svojim pristupima i pojmovima, sve su u suštini imale ovo isto shvatanje sveta. Savremena naučna saznanja i hipoteze koje su na njima zasnovane, govore u istom duhu o tome da svet ima izvestan broj suštinskih svojstava koja su univerzalna i nezavisna od konkretnih geografskih, istorijskih ili kulturnih zaleda. Tako, budući da misliti o celini znači misliti metafizički, razmišljanje o sveukupnosti univerzuma vodi nauku u pravcu njenog oduhovljenja. Oduhovljena nauka počiva na sveobuhvatnoj kosmologiji čije je ishodište jedinstvo sveta. Takozvana nova ‘naučna gnoza’ (Ruyer 1977) prihvata tezu da svetom upravlja duh, ili kosmička svest koja stvara materiju da bi se manifestovala. Duh je osnovna preda materije, koja je istovremeno oblik i sadržaj, energija i informacija, on je *lice*. Materijalna tela čine *naličje*, svet pojavnih predmeta – privid za svest posmatrača. Materijalističko stanovište da je sve predmet, stvar, spoljašnjost, nalazi se u korenu moderne nauka koja ne ide dalje od površine pošto naličje smatra pravom stranom.

SUŠTINA PRIVIDA

Materijalističko gledište nam deluje sasvim zdravorazumski uverljivo, jer u svakodnevnom životu mi obično nemamo svest o tom nekom suštinskom *licu* sveta. Naprotiv, za nas je svet koji čulima posmatramo zaista sastavljen od odvojenih pojedinačnih stvari koje su sačinjene od atoma i još sitnijih čestica i, uvereni smo, sasvim nezavisne od toga kako ih gledamo. Takav zdravorazumski pristup nam je neophodan za naše praktično funkcionisanje. Uopšte nije slučajno što su na tom stanovištu ustrojeni naš razum i logika, gramatika i jezik kojim se sporazumevamo.

Posmatrano sa uobičajenog čulnog stanovišta ono što je neobično jeste teorija da duh nije suprotan materiji, ili da svest nije suprotstavljena predmetu. Tome doprinosi kultura u kojoj se formiraju generacije kroz sistem obrazovanja koji kontinuirano legitimise i širi onu paradigmu mišljenja koja kao zabludu i predrasude odbacuje svaku mogućnost svesne spoznaje onostranog. Zaista, mi fizičkim očima možemo da posmatramo samo spoljašnjost, samo *naličje* sveta. Kad tako gledamo, izgleda nam da je mnogo prirodnih stvari bez svesnog lica. Za nas su te stvari ‘po sebi’, samo pojave, naličje, čak i kada su u pitanju drugi ljudi. Osim ako ih posmatramo svojim ‘duhovnim okom’, intuicijom i sa empatijom, mi tek na osnovu njihovog svedočenja znamo da oni imaju svoje *lice*, da osećaju svoju neizrecivu unutrašnjost.

Ta nemogućnost da se stvarnost do kraja racionalno pojmi može da služi kao putokaz ka dubljoj, duhovnoj prirodi stvarnosti. Međutim, dominantna paradigma⁴ naše moderne naučne i tehnološke civilizacije ne napušta svoju pretenziju da ostane jedino legitimno stanovište i da se ostvari kao komptovska pozitivistička faza razvoja religije sveta. To što je ta paradigma istovremeno uzrok naučnog videnja stvarnosti i njegova posledica, predstavlja onu aporetičnu ‘čudnu petlju’ koja je u osnovi epistemološke relativnosti. Redukcionističko rastavljanje stvarnosti na njene sastavne delove da bi se oni tako odvojeni mogli lakše naučno proučavati i savladavati istovremeno predstavlja posledicu i uzrok u usvojenom izboru simbolike ‘znanja’ koje je ‘moć’.

Makijavelijevsko načelo ‘podeli pa vladaj’, koje je očigledno ishodište takvog shvatanja znanja, uticalo je na ljudsko društvo tako što je taj proces dovršio u individualističkom samorazumevanju. Ono odgovara dinamici razvoja kapitalističkog poretku. Namesto nekadašnje idealizovane *organiski celovite* tradicionalne zajednice, moderno društvo se preobrazilo u *mehanički skup* autonomnih individua koje su po sebi zasebne i koje se udružuju samo

iz zajedničkih interesa. Dinamika tog razvoja, ima kao posledicu dijalektiku otudjenja čija je pozitivna strana to što je pružila pojedincima priliku da se oslobole stega tradicije i da preuzmu odgovornost za svoje izbore. Međutim, ta mogućnost slobode obično nije iskorišćena već je zamenjena uslovljenostima 'racionalnih interesa' koji predstavljaju princip konstrukcije modernog društva.

(DE)KONSTRUKCIJA

Filosofije koje su se okrenule ideji Postmodernosti pozivale su na dekonstrukciju neadekvatnih tekovina moderne racionalnosti i logocentričnog pristupa svetu, na otpor redukovanju smisla na dogmatske koordinate mišljenja (Milić 1997). One su pokazivale potrebu mišljenja da osvetli suštinsku aporetičnost sveta, kao i njegovu jednoznačnu neodredljivost. Pošto su, međutim, ideje 'dekonstruktivne postmoderne' uglavnom bile percipirane kao puke relativizacije i fragmentacije sveta, one su u širem društvenom smislu ostale uglavnom neoperativne.

Devedesetih godina se oblikovao koncept 'konstruktivne postmoderne' kojim su se pokušale prevladati slabosti i problemi modernog sveta tako što bi se razlučile i zadržale prednosti modernih tekovina dok bi njihovi nedostaci bili dopunjeni obnavljanjem simbola i vrednosti pre-modernog senzibiliteta (Griffin 1999). Ovo konstruisanje 'post-moderne duhovnosti' apsorbovalo je stvaralački duh vremena, razvijajući samosvest kroz prizmu ekologije i ponovne 'očaranosti' univerzumom.

Sa aspekta globalnog razvoja čovečanstva možda najviše 'očarava' to što se ovo 'konstruisanje duhovnosti' samorazumeva kao ključ društvene transformacije. Treba imati na umu da u savremenom svetu postmoderni kontekst iziskuje da se pojam 'duhovnost' koristi toliko široko da zapravo označava jedino fundamentalne ljudske vrednosti. Značaj tih vrednosti je u tome što od njih u suštini zavisi celokupna ljudska stvarnost. One utiču na potrebu ljudi da budu u harmoniji sa onim u šta veruju da je ta stvarnost. Tako, na primer, naučno-tehnološka paradigma 'progres', koji za osnovnu vrednost ima materijalističko shvatanje sveta podstiče kod ljudi težnju za savladavanjem materije što, u nedostatku viših ciljeva, vodi u sakralizaciju materijalnih dobara i žudnju za njihovim posedovanjem. Nasuprot tome, duhovno obuhvatan pogled na svet uključuje odgovarajuće ideje koje

izražavaju sveprožimajuće jedinstvo sveta. Njegova fundamentalna vrednost jeste duhovni razvoj zasnovan na uravnoteženju materijalne strane sveta sa njegovom duhovnom stranom.

Rasvetljujući primer toga je globalni razvoj svesti o okruženju. Zbog svoje sveobuhvatnosti okruženje omogućuje neposredan osećaj da su sve stvari povezane i iznutra konstituisane medusobnim odnosima, upravo kao u prirodnoj sredini. Pored toga, razvoj ekološke svesti povezan je i sa prihvatanjem uvida da svaka stvar ima sopstvenu vrednost. Na taj način dogada se odlučan pomak od antropocentričnog ka biocentričnom shvatanju sveta, što podrazumeva poštovanje svih bića. Slično stanovište se formiralo u mnogo različitim oblasti istraživanja. To omogućava da se pokrenu promene koje se suprotstavljaju modernoj dominaciji i eksploraciji planete. Umesto da se priroda posmatra instrumentalno, kao puki izvor materijalnih sirovina, sve više ljudi počinje da je vidi kao oličenje jedne *svete Celine* sveta, a sebe kao delove koji su neodvojivi od nje.

TANANA METAFIZIKA STVARNOSTI

Okretanje ka svetosti sveta izražava dejstvo načela komplementarnosti spram izazova ideje o smrti Boga, od koje je iniciran i na kojoj je utemeljen razvoj modernosti. Kada je sredinom prošlog veka na zapadu ponovo počelo da se razmišlja o Bogu, to je između ostalog bilo zahvaljujući globalnom antropološkom iskustvu. O Bogu se dakle ovoga puta više razmišljalo kao o mitu, a mit je shvaćen kao posebno značajna priča čija je važnost u tome što omogućava prepoznavanje odnosa čoveka, mikrokosmosa, sa svetom, makrokosmosom. Tu priču čovečanstvo ima potrebu da često iznova priča prilagodavajući je promenama sveta i čineći da ona što više bude u duhu vremena i sadašnjosti.

Način da se svepovezanost celine sveta ne samo intelektualno upozna, već i doživi, jeste otvaranje za onostranost. To predstavlja mogućnost susreta i ujedinjavanja savremene nauke i svesne spoznaje tanane stvarnosti koja je u suštini metafizičke prirode. Ovoj savremenoj virtualnoj 'metafizici' izraz 'onostranost' ne odgovara više najbolje. Zbog toga što je epoha modernosti vodila svodenju transcendencije na imanenciju, vremenom su 'veze s božanskim' bivale sužene na tradicionalno odredene religijske forme. Njihova borba za moć ih je desakralizovala i time su ove religijske forme gubile svoj smisao gubeći

takode u borbi za moć koja se u načelu odvija na polju koje je tude onome što religija, kao duhovna sfera života, treba da predstavlja. Na taj način je svetovna sfera (politika, ekonomija i nauka koja im služi) preuzeila dominaciju svetom i pogledom na svet.

Univerzalizacija, koju svetovna sfera sprovodi putem moći, neminovno se pretvara u uniformizaciju i totalitarnost, uvećavajući potrebuza dekonstrukcijom. Kada je dekonstrukcija dovršena, dinamika promena podstiče težnju da se nešto iznova stvara, da se ispuni neka konstrukcija svesti na podlozi pozitivne vizije sveta. Takvo je na primer svesno konstruisanje uslova za blagostanje kolektiva čovečanstva, dakle, ne zatvorenih i isključujućih lokalnih kolektiva, ma na kom principu bili sastavljeni, nego univerzalnog globalnog kolektiva koji, ne bi trebalo da je apstraktan i koji ne isključuje nijednu različitost pod uslovom da ona učestvuje u gradenju ove konstrukcije svesti. Utoliko ovu metafiziku stvarnosti možemo uslovno zvati 'onostranost' jer, iziskujući svu istančanost svesne spoznaje, ona počiva na onome što zamišljamo da predstavlja *svetost* najdubljeg unutarnjeg poštovanja. Ta svetost će uvek biti nerazumljiva materijalističkom stanovištu i suštinski suprotna ideološkoj sakralizaciji koja proizvodi idolopoklonstvo.

Sa praktičnim optimizmom ostvarenog iskustva, o toj suptilnoj stvarnosti, uhvaćenoj u pojmovne koordinate energijskih kategorija, govori knjiga koja za ovu temu nosi inspirativan naslov: *Strana lica, strana naličja – Prikaz energijskih nauka u 12 poglavlja*, (Didier 2002). U njoj saznajemo da je vibratorska dimenzija *lica* sasvim strukturisana i da nam je dostupna pomoću 'svesne spoznaje'. Treba dakle uvideti da 'nema svesti o stvarnosti bez svesne spoznaje koja nas otvara za privilegiju rođenja zajedno sa svetom koji posmatramo i otkrivamo; rođenja naše stvarnosti kao čoveka, mikrokosmosa po slici makrokosmosa; čoveka koji ima moć da sebe otkrije i upozna, otkrivači, prepoznačajući i upoznajući svet koji ga okružuje, čoveka koji može da menja svet upoznajući sebe samog.' (Didier 2002:ii). To je praktični podsticaj da proširimo svoju viziju i svoj pogled na svet koji nas uverava da postoji povezanost koja omogućava da naše integrisane spoznaje o svetu postanu podloga našeg sopstvenog integrisanja. Ovo podrazumeva simboličko uspostavljanje odnosa između mikroskopski malog sveta ćelija i ogromnog sveta pojava svekolikog univerzuma.

Vizija sveta za kojom tragamo sažima, dakle, dva komplementarna stanovišta o svetu, *stranu naličja i stranu lica*, koje se vremenom i trajanjem nauke povezuju i omogućuju da pretpostavke istraživača, koje su nekada smatrane nerazumljivim

ili nerazumnim, postanu naučna izvesnost. Prihvatanje ideje da ne postoje dve odvojene stvarnosti – duhovna i materijalna – zavisi od uvida da su *lice* i *naličje* dve strane jedne te iste stvarnosti koja u sebi nosi potpunu preciznost zakona života. Njena je istina uvek naučna, kada je posmatramo na racionalan i merljiv način, i uvek poetična, kada je osećamo kao izraz života koji nije moguće naučno dokazati.

- 1 Ohsawa, G. (Nyoiti Sakurazawa) (1893 – 1966), astronom, osnivač makrobiotičke ideje i pokreta. Na Zapad doneo Akupunkturu, Aiki-Do, umetnost aranžiranja cveća, gadanje lukom i streлом, Joga i Zen. Neke njegove knjige, kao 'Le Zen Macrobiotique ou l'Art du Rejuvenissement et de la Longevite', Librarie Philosophique J, VRIN, Paris 1966, 'Le Cancer et la Philosophie d'Extreme-Orient', Librarie Philosophique J, VRIN, Paris 1991, prevedene su kod nas u izdanju.
- 2 Kopra, F. 1989. *Tao fizike, istraživanje paralela između savremene fizike i istočnjačkog misticizma*, Opus, Beograd.
- 3 U svojoj drugoj knjizi *The Turning point* Kopra govori i o aspektima kulturnog preobražaja zasnovanog na temeljnoj promeni vrednosti.
- 4 Ispitivanje korena ove materijalističke priče obično polazi od novovekovnog razdvajanja subjekta od objekta, *res cogitans* od *res extensa*, a produžava time kako je dualizam uticao da ljudski um, duša i sopstvo budu shvaćeni kao nešto sasvim različito i odvojeno od ostatka stvarnosti. Ta priča se završava time što je nauka odbacila ideju misleće stvari u korist protežne, materijalne stvarnosti, koja je sama izgubila povezanost sa celinom, pa otuda i sa samom sobom.

LITERATURA

- Didier, D. 2002. *Strana naličja, strana lica – prikaz energijskih nauka u 12 poglavlja*. Beograd: UHO.
- Griffin, D. R. 1999. *Spirituality and Society: Postmodern Visions*. Suny Press/State University of New York Press.
- Kopra, F. 1989. *Tao fizike, istraživanje paralela između savremene fizike i istočnjačkog misticizma*. Beograd: Opus.
- Milić, N. 1997. *A,B,C, dekonstrukcije*. Beograd: Narodna knjiga.
- Osava, G. 2004. *Rak i filozofija medicine Dalekog istoka*. Beograd: Društvo za očuvanje, razvoj i popularizaciju izvorne makrobiotike.
- Ruyer, R. 1977. *La Gnose de Princeton, De savants à la recherche d'une religion*, Paris: Fayard.
(Prinstonška gnoza, prevod: Nada Šerban, Prosveta, Beograd, 1986.)

THE FACE AND ITS REVERSE SIDE: TRANSCENDENCE AND REALITY OF CONTEMPORARY HUMANITY

Mainstream discourse on the general problems of contemporary reality focuses on the spreading of the values and worldviews of modern civilization in the name of progress that is supposed to satisfy the material needs of people. The human kind oscillates between the hope that further advance of technology will resolve all problems in the world, and the hopelessness resulting from the destructive consequences of consumer culture and lifestyle. In spite of the massive push to enjoy and conform, quests for spiritual development have not really been quenched. They rely on the awareness about the interrelations of micro- and macrocosmos and on the insight that they are two sides of the same reality that is always material, when viewed in the measurable way, and always spiritual, when we experience it as an expression of life which cannot be scientifically proven.

UDK 821.111(73).09-1 Plat S.

LICE U OGLEDALU: MOTIV OGLEDALA U POEZIJI SILVIJE PLAT

„Naše lice postoji samo u ogledalu“

Radoslav Petković, Sudbina i komentari

U radu se analizira upotreba motiva ogledala u poeziji Silvije Plat. Ovaj stalani motiv u poeziji Platove funkcioniše kao simbol koji svoja značenja crpe iz književnog i arhetipskog nasleda, ali ih i gradi u okviru konkretnog poetskog sistema. Kroz motiv ogledala ispituju se granice između sebe i sveta, istine i laži, percepcije i kreacije, kao i priroda poezije.

Motiv ogledala jedan je od stalnih motiva u poeziji Silvije Plat. U *Sabranim pesmama* on se javlja ukupno 38 puta (Matovich 1986), a u njima se nalazi i pesma „Ogledalo“, što ukazuje na značaj ovog motiva u konkretnom poetskom sistemu.

Ogledalo u poeziji Silvije Plat funkcioniše kao simbol. Njegovo značenje se, u osnovi, poklapa sa arhetipskim značenjem ovog simbola, a sam motiv se javlja u sprezi sa drugim motivima koji prenose isto ili slično značenje (oko, mesec, jezero, kristalna kugla, dvojnik...). Arhetipska simbolika ogledala je dvostruka po svojoj vrednosti. Ono je sa jedne strane povezano sa suncem, te simbolizuje istinu, iskrenost i stvaralački um. Druga, negativna, strana ogledala povezana je sa mesecom i simbolizuje iluziju, laž i izvrnutu sliku stvarnosti (Chevalier – Gheerbrant 1989). Po Frejzeru, ogledalo, odnosno refleksija u ogledalu, simbolizuju čovekovu dušu, a istu funkciju imaju i refleksija u vodi, senka i fotografija (Frejzer 1977: 253). Prema popularnom verovanju ogledalu se pridaju magične moći, ono čoveku može otkriti skrivenu istinu, ili preneti znanja iz prostorno i vremenski udaljenih tačaka. U književnosti se ogledalo često javlja kao motiv koji simbolizuje suočavanje sa sobom i samoispitivanje.

O motivu ogledala u poeziji Silvije Plat detaljnije je pisala nekolicina kritičara ukazujući na bogatstvo njegovih značenja. Po Stivenu Akselrodu ogledalo predstavlja jaz koji razdvaja percepciju stvari od samih stvari, i dve strane ličnosti koje bezuspešno pokušavaju da se spoje (Axelrod 1992: 198-199). On